

УДК 378.035

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сидорук Ірина, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

ORCID: 0000-0003-3029-3142

E-mail: sudoryk_ira@ukr.net

У статті порушено проблему формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників. Визначено передумови використання ІКТ студентами, основні уміння, компетенції соціального працівника у процесі застосування ІКТ як засобу формування та розвитку власної соціальної компетентності. Розкривається потенціал онлайн платформ дистанційного навчання та масових відкритих онлайн курсів; соціальних мереж; інтерактивних мережеских форм організації навчальної роботи тощо як засобу формування та розвитку соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: підготовка фахівців, заклад вищої освіти, дистанційне навчання, масові відкриті онлайн курси, соціальні мережі, інформаційно-комунікаційні технології, соціальна компетентність, соціальна компетентність майбутніх соціальних працівників.

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE IN FUTURE SOCIAL EMPLOYEES BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Sydoryk Iryna, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Doctoral Student at the Department of Social Work and Higher School Pedagogy, Lesya Ukrainka Eastern European National University.

ORCID: 0000-0003-3029-3142

E-mail: sudoryk_ira@ukr.net

The author of the article raises the problem of future social workers' social competence formation. The purpose of the article is to unlock the potential and possibilities of using ICT as a means of shaping and developing the social competence of future social workers.

The author argues that the use of ICT in the training of future social workers and the formation of their social competence will contribute to: individualization of education; designing his/her imaginative "I" in the future profession; mastering the skills of "lifelong learning"; enhancing the motivation of the learning subjects in their use and the emotional background of the educational process; activation of independent activity; activation of self-education and reflection; providing a wide range of contacts, the ability to communicate through the Internet without any space, time constraints, etc.; complex influence on different senses; accumulation of information and knowledge in the context of contemporary socio-cultural transformations; increasing the level of social competence formation and its integrative level in general.

The author defines the prerequisites for the use of ICT by students. She reveals the basic skills and competences of the social worker in the process of using ICT as a means of forming and developing

their own social competence. Scientist unlocks the potential of online distance learning platforms and massive open online courses, social networks, interactive online forms of educational work organization, etc. – as a means of forming and developing the social competence of future social workers.

Keywords: *training of specialists, higher education institution, distance learning, massive open online courses, social networks, information and communication technologies, social competence, social competence of future social workers.*

В умовах інформаційного суспільства, функціонування глобального освітнього інформаційного середовища, об'єктивної потреби швидко та якісно обробляти інформацію, особливої ваги набуває використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в усіх сферах суспільного життя (освіта, спілкування, виробництво тощо) [10].

Доступність засобів ІКТ, підвищення рівня інформаційної культури населення, готовність застосовувати інформаційні технології, сприяють інформатизації соціальної сфери. Виникає об'єктивна потреба використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти як одного із дієвих засобів вдосконалення освітніх послуг, формування у здобувачів вищої освіти навичок навчання упродовж життя, отримання додаткової освіти, самоосвіти та професійного розвитку. Особливої актуальності вищезазначене набуває в контексті підготовки соціальних працівників, які є представниками «інформаційної спільноти», агентами соціальних змін та соціального розвитку суспільства, громади, і нині стоять перед альтернативою виконання нових особистих ролей, вибору варіантів поведінки, зокрема в Інтернет-мережі. Майбутні соціальні працівники, щоб бути конкурентоспроможним на сучасному ринку праці, повинні уміти не лише використовувати ІКТ для виконання функцій фахової діяльності, але й у якості засобу соціального та професійного становлення та успішної професійної діяльності. Вважаємо, що соціальна компетентність як складова особистості фахівця може ефективно розвиватися засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Тому виникає гостра потреба пошуку механізмів оптимальної інтеграції інноваційних технологій ІКТ у процес формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників з метою подальшого успішного здійснення соціальної та професійної діяльності, самореалізації, самоствердження, самовдосконалення й досягнення професіоналізму.

На основі аналізу останніх наукових розвідок, присвячених питанням використання сучасних ІКТ у підготовці соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, можемо виділити кілька напрямів: 1) використання ІКТ в підготовці фахівців: О. Грінченко; Л. Дітковська; Н. Павлишина; О. Повідайчик; О. Човган; 2) формування та розвиток компетентностей в сфері ІКТ: Т. Армаш, Н. Балик, Д. Бобилев, Л. Дітковська; Н. Калішевич, А. Краснощок, І. Лов'янова, Т. Лях, Р. Павлюк, О. Повідайчик, Г. Шмигер; 3) роль, місце ІКТ у професійній діяльності фахівців соціономічних професій: Л. Дітковська; В. Балахтар та ін. Проте, не достатньо дослідженою є проблема використання ІКТ як засобу формування та розвитку соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Мета нашої наукової розвідки – розкрити потенціал та можливості використання ІКТ як засобу формування та розвитку соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників, їх професійного становлення.

Інформаційний простір впливає на особистість, формує в неї певні цінності, орієнтації та здатність розв'язувати проблеми, зумовлені перебігом суспільного

розвитку [6, с. 230–232]. Інформаційно-комунікаційні технології як елемент інформаційного простору трактується ученими як система сучасних інформаційних методів, прийомів праці і їх організації на основі комп'ютерно-технічних засобів, спрямованих на збирання, зберігання, опрацювання, накопичення, передавання, розповсюдження, представлення й використання інформації, що розширює можливості людини в суспільній діяльності [5].

У межах нашого дослідження, ґрунтуючись на позиціях В. Балахтар, під інформаційно-комунікаційними технологіями в контексті формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників, будемо розуміти сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, що використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження й управління інформацією щодо визначення найбільш повного й оптимального змісту формування інтегративного рівня соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників, їх самоосвіти та самовдосконалення [1, с. 95].

Соціальну компетентність майбутнього соціального працівника визначаємо як інтегративну характеристику особистості, сукупність соціальних знань, умінь, навичок, досвіду, мотивів діяльності, цінностей і особистісних якостей, зокрема професійно значущих, та здібностей, які дають змогу майбутньому фахівцю ефективно взаємодіяти з соціумом, встановлювати контакти з різними соціальними групами, брати участь у соціальних проектах, реалізовувати соціальні технології в головних сферах діяльності та продуктивно виконувати соціальні ролі, функції в межах компетенції соціального працівника. У її структурі визначаємо наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти.

Вважаємо, що використання ІКТ в підготовці майбутніх соціальних працівників та формуванні їх соціальної компетентності, сприятиме: індивідуалізації освіти; проектуванню свого образу «Я» в майбутній професії; опануванню навичками «навчання впродовж життя»; підвищенню мотивації суб'єктів навчання під час їх використання та посилення емоційного фону освітнього процесу; активізації самостійної діяльності; активізації самоосвіти та рефлексії; забезпеченню широкої зони контактів, можливості спілкування через Інтернет без будь-яких просторових, часових обмежень тощо; комплексному впливу на різні органи чуття; накопиченню обсягів інформації і знань в умовах сучасних соціокультурних трансформацій; підвищенню рівня сформованості компонентів соціальної компетентності та її інтегративного рівня загалом.

Передумовами використання ІКТ студентами з метою формування та розвитку їх соціальної компетентності, нами визначені наступні: соціально-пізнавальна спрямованість студента; настановлення на отримання соціальних знань; настановлення на соціальний саморозвиток; настановлення на стосунки з людьми, спільну діяльність (мотиваційно-ціннісний компонент у структурі соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників); здатність щодо організації самоосвіти; вміння використовувати ефективні засоби комунікації; здатність здобувати знання з основних сфер діяльності – академічної, професійної та соціальної за допомогою ІКТ (когнітивно-діяльнісний компонент у структурі соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників); самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів та станів; уміння здійснювати самооцінювання, збирати і фіксувати інформацію про власні якості, характеристики, цінності та настанови; уміння оцінювати власні психологічні, індивідуальні та

професійні ресурси; уміння виявляти можливі причини (зовнішні та внутрішні) особистісних та професійно-педагогічних проблем та складностей; уміння визначати напрями та способи професійно-особистісного самовдосконалення (особистісно-рефлексивний компонент у структурі соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників).

Основними уміннями, компетенціями соціального працівника у процесі застосування ІКТ як засобу формування та розвитку власної соціальної компетентності виступають: здатність здійснювати пошук потрібної інформації, її оцінювання (критичне ставлення) та вміння структурувати, передавати інформацію, аналізувати та користуватись нею; створювати й розповсюджувати необхідну інформацію залежно від ситуації; вільне володіння програмним забезпеченням персонального комп'ютера тощо та розуміння можливостей застосування ІКТ.

Отже, спираючись на дослідження науковців, власний практичний досвід, з метою формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, ми пропонуємо використовувати такі засоби інформаційно-комунікаційних технологій: онлайн платформи дистанційного навчання та масових відкритих онлайн курсів (МВОК, або massive open online course (MOOC)); соціальні мережі; освітні й навчальні електронні матеріали, електронні підручники, онлайн книги й енциклопедії; мережні пошукові системи, наприклад: Google Scholar, яка дозволяє студентам виконувати великий пошук наукової літератури з різних дисциплін та з різних джерел; інтерактивні мережеві форми організації навчальної роботи.

Зупинимось детальніше на аналізі онлайн платформ дистанційного навчання, масових відкритих онлайн курсів та соціальних мереж.

Масові відкриті онлайн-курси (МВОК) – форма дистанційної освіти, альтернатива формальному навчанню, порівняно нова тенденція у світовій освіті. Використовуються з метою підвищення кваліфікації, розвитку особистісних якостей, спілкування з однодумцями в межах актуальної теми, поповнення «багажу знань» тощо. Перевагами МВОК є: можливість вчитися будь-коли і будь-де, за допомогою телефону, планшета чи персонального комп'ютера; вибір зручного темпу навчання з можливістю багаторазового повернення до попередньої інформації; як правило – навчання безкоштовне; лектори – провідні викладачі провідних вишів або практики в своїй сфері; можливість спілкуватися слухачам між собою та викладачем курсу у форматі обговорення (форум) (зворотний зв'язок); можливість прослухати лише ту інформацію, яка є актуальною для слухача курсу без обов'язкового складання іспиту; при умові успішного складання іспиту слухач отримує сертифікат про проходження курсу.

Україномовними МВОК-платформами є: Prometheus, EdEra, Відкритий Університет Майдан які підтримуються Міністерством освіти і науки України. МВОК-платформи, які є найпоширеніші в світі – Kadenze, Coursera, Edx, Udacity, Udemy. Міжнародні онлайн платформи переважно англomовні, або з перекладом у формі субтитрів, що створює певні мовні бар'єри за умови не належного володіння іноземною мовою слухачем, та, відповідно, звужує коло вибору курсів.

Здійснимо огляд онлайн курсів, що пропонують україномовні МВОК-платформами, які можуть використовуватися викладачами та студентами та прямо чи опосередковано впливають на формування компонентів соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників та формування навичок «навчання впродовж життя».

Зокрема, Відкритий Університет Майдану пропонує такі курси: «Комплексна

програма школа ефективного мислення» (дає можливості для різнобічних тренувань навичок мислення, допоможе сформуванню розуміння того, як розвиватись і куди рухатись далі); «Теорія поколінь: знаходимо спільну мову» (допоможе краще зрозуміти себе та довколишній світ, побачити та осмислити відмінності між різними поколіннями та навчитись знаходити спільну мову з представниками різних вікових груп); «Соціальний маркетинг» (окремі теми будуть цікаві соціальним працівникам, тим, хто, займаючись завданнями соціальної взаємодії, намагається щось змінити навколо себе); «Відчуй: жестова мова для всіх» (навчить говорити жестовою мовою (лексика привітання, природа, календар та час, їжа та напої, одяг і т.д.)); «Вступ до медіації» (про ефективні комунікації, що дозволяють знайти результат, який всі сторони взаємодії вважають справедливим для себе). Платформа EdEra пропонує такі онлайн курси: «ДНК лідерів» (про розвиток власного лідерського потенціалу).

Платформа Prometheus пропонує такі онлайн курси: «Діалог та медіація: шлях до порозуміння» (покликаний допомогти зрозуміти як саме шукати та знаходити кроки до порозуміння, на що звернути увагу під час подолання конфліктів та на чому зосередитись у розробці власного алгоритму ефективного діалогу); «Як ефективно спланувати та провести діалог» (спрямований на опанування базовими знаннями про діалог); «Навчаймось вчитись: потужні розумові інструменти для опанування складних предметів» (дозволить зазирнути до глибин навчального процесу та надасть нові навички для успішного навчання); «Підготовка та впровадження проєктів розвитку громад» (містить базову інформацію, яка допоможе розробити проєктну пропозицію, управляти проєктом та звітувати про його впровадження); «Психологія стресу та способи боротьби з ним» (містить інформацію як підтримувати життєву рівновагу, справлятися із викликами, організовувати власну стабільність на рівні думок та почуттів і поступальної активності).

Вбачається, що студент може самостійно використовувати зазначені або ж інші онлайн платформи дистанційного навчання та масові відкриті онлайн курси з метою розвитку мотивації, особистісних якостей, знань, компетенцій тощо з метою підвищення рівня своєї соціальної компетентності в межах самоосвіти. Інший шлях використання зазначених ресурсів – їх проходження в рамках вивчення тієї чи іншої дисципліни, як виконання індивідуального завдання чи самостійної роботи. За таких умов проходження курсу та отримання сертифікату студентом передбачається навчальною програмою дисципліни та є складовою його оцінки з дисципліни.

Соціальні мережі сьогодні стають повноцінним інструментом активізації для різних сфер діяльності людини: освіти, розвитку особистих якостей [8, с. 76–77]. За допомогою Інтернет-ресурсів користувачі мереж обмінюються інформацією різних форматів у глобальному масштабі, стають членами нового суспільства – мережевого, оскільки отримують можливість створювати соціальні спільноти за різними інтересами: навчальними, професійними тощо [4]. Прикладом таких спільнот, зокрема, є групи студентської спільноти, соціальні портали студентства з відкритим доступом або закритим (лише для співробітників окремої організації або студентів окремого навчального закладу, факультету, групи. Використання таких спільнот, зокрема, сприяє покращенню освітньої функції, обміну інформацією, думками між студентами, виконанню завдань із конкретного предмету [2, с. 53–61], командній роботі або роботі в малих групах [9, с. 119–122]. За допомогою блогів, відеоблогів студент має можливість писати власні публікації, ділитися своїми думками, транслювати соціальні цінності,

актуалізувати певні проблеми, що стосуються соціальної сфери тощо.

До інтерактивних мережевих форм організації навчальної роботи (в організації навчальних занять, наукових заходів тощо), що можуть використовуватися в контексті формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників в якості засобу організації спільної злагодженої роботи в системах «викладач-студент», «фахівець-практик-студент», «потенційний роботодавець-студент», «студент-студент», відносимо: онлайн-консультування; онлайн-тренінги; науково-практичні інтернет-конференції, вебінари; хакатони (зокрема, за допомогою соціальної мережі Facebook, прямих трансляцій відеохостингу YouTube з можливістю одночасного спілкування учасників між собою у спеціальному чаті) можна здійснювати онлайн-трансляції науково-практичних конференцій, вебінарів тощо.

Варто також зазначити, що на сьогодні, існують різноманітні правила спілкування в соціальних мережах, які забезпечують формування та розвиток соціальної, комунікативної, професійної компетентності. Засобами спілкування в мережах є текст, анімація, емодзі, псевдографіка, скорочення, аббревіатура слів та інші, за допомогою яких можна створити емоційне забарвлення повідомлення, що теж дозволяє побудувати конструктивний діалог [9, с. 119–122].

Широке використання ІКТ передбачають і такі методи навчання, як веб-квести, електронне портфоліо, електронний кейс, створення власних вікі-сайтів, блогів, гейміфікація та ін.). За допомогою сучасних ІКТ кожен студент може зробити презентацію, працювати з текстом, знімати відео (соціальні реклами, короткометражні соціальні фільми тощо).

Ефективним в контексті формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників є використання методу проєктів. Проєктні технології, як колективна діяльність, сприяють формуванню у майбутніх соціальних працівників таких якостей та складових соціальної компетентності, як: здатність до пошуку, аналізу та структурування інформації з різних джерел; здатність конструювати зміст соціально-професійної діяльності; володіння прийомами та техніками недопущення /розв'язання конфліктів; володіння методичними прийомами, які сприяють виробленню спільних рішень в колективі; вміння використовувати ефективні засоби комунікації в соціальній взаємодії; здатність спілкуватися конструктивно, формулювати власне бачення розв'язання проблеми, задачі; здатність відстоювати власну позицію, працюючи в колективі; здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність адаптуватися і діяти в новій ситуації; здатність приймати обґрунтовані рішення, аргументуючи власну точку зору та сприймаючи іншу думку задля досягнення спільної мети. Загалом, використання інноваційних методик дозволяє активізувати студентів до навчання та розвитку, оскільки формують комунікативні здібності, вміння знаходити взаєморозуміння, спільну мову під час роботи в міні-групах при розв'язанні спільного завдання, сприяє опануванню нормами та правилами поведінки у віртуальному просторі тощо.

Практика застосування ІКТ дає змогу дійти висновку про високу ефективність цієї технології у формуванні соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників, їх особистісному та професійному становленню в умовах закладу вищої освіти. До перспективних напрямів подальших наукових досліджень можна віднести розробку методичних засад забезпечення якісного процесу формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників засобами інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балахтар В. В. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на формування професійної компетентності особистості фахівця соціальної роботи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 66, № 4. С. 93–104.
2. Данько Ю. А. Феномен соціальних мереж у контексті становлення і розвитку мережевого суспільства. *Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія «Соціологічні науки»*. Т. XV. № 1, 2. 2012. С. 53–61.
3. Жовнір М. М. Застосування технології вебінару під час вивчення української мови як іноземної у медичному вищому закладі освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Вип. 5(73). С. 116–124.
4. Кравченко Т. А. Становление сетевой парадигмы в эпоху постнеклассической науки. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/intelekt/2010_8/Krav-chen.pdf (дата звернення: 25.12.2019).
5. Нетосов С. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках правознавства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. № 3(23). 2011.
6. Олексенко Р. І. Філософія розвитку інформаційного суспільства в епоху глобалізації. *Гілея: науковий вісник*. 2015. № 98. С. 230–232.
7. Подозорова А. В., Комліченко О. О. Формування соціальної компетентності майбутніх економістів засобами проектних технологій навчання у коледжі. *Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки*. 2018. № 12. С. 101–108.
8. Процько Є. С. Соціальні мережі в контексті навчання молоді. *Наукова молодь: зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених (Київ, 14 груд. 2017 р.)*. К.: ІТЗН НАПН України, 2017. 353 с.
9. Шаров С. В. Використання ІКТ для розвитку соціальної компетентності майбутніх вчителів. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 16–17 квітня 2019 р.)*. С. 119–122.
10. A common European framework for ICT Professional in all industry sectors. URL: <http://www.ecompetences.eu> (дата звернення: 25.12.2019).

REFERENCES

1. Balakhtar, V. V. (2018). Vplyv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii na formuvannia profesiinoi kompetentnosti osobystosti fakhivtsia sotsialnoi roboty. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technology and training tools*. T. 66, 4, 93–104 [in Ukrainian].
2. Danko, Yu. A. (2012). Fenomen sotsialnykh merezh u konteksti stanovlennia i rozvytku merezhevoho suspilstva. *Visnyk Mizhnarodnoho Slov'ianskoho universytetu. Serii «Sotsiologichni nauky» – Bulletin of the International Slavic University. Series «Sociological Sciences»*. Tom XV, 1, 2, 53–61 [in Ukrainian].
3. Zhovnir, M. M. (2019). Zastosuvannia tekhnolohii vebinaru pid chas vyvchennia ukrainskoi movy yak inozemnoi u medychnomu vyshchomu zakladi osvity. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technology and training tools*. Vol. 5(73), 116–124 [in Ukrainian].
4. Kravchenko, T. A. Stanovlenye setevoi paradyhmy v epokhu postneklassycheskoi nauky. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/intelekt/2010_8/Krav-chen.pdf [in Ukrainian].
5. Netosov, S. (2011). «Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii na urokakh pravoznavstva». *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technology and training tools*. No 3(23) [in Ukrainian].
6. Oleksenko, R. I. (2015). Filosofiia rozvytku informatsiinoho suspilstva v epokhu hlobalizatsii. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: a scientific bulletin*. No 98, 230–232 [in Ukrainian].
7. Podozorova, A. V., Komlichenko, O. O. (2018). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv zasobamy proektnykh tekhnolohii navchannia u koledzhi. *Visnyk Cherkaskoho universytetu: Pedagogichni nauky*, 12, 101–108 [in Ukrainian].
8. Protsko, Ye. S. (2017). Sotsialni merezhi v konteksti navchannia molodi. *Naukova molod: collection of materials of the V All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of Young Learners*. Kyiv: IITZN NAPN Ukrainy, 353 [in Ukrainian].
9. Sharov, S. V. (2019). Vykorystannia IKT dlia rozvytku sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv. *Innovatsiyni rozvytok vyshchoi osvity: hlobalnyi, yevropeyskyi ta natsionalnyi vymiry zmin: Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference*. Sumy, 119–122 [in Ukrainian].
10. A common European framework for ICT Professional in all industry sectors. URL: <http://www.ecompetences.eu> [in English].